

KIM ÖSTMAN

Mormoniherätys Pohjan pitäjässä 1880- ja 1890-luvulla

Kim Östman tarkastelee mormonismien vaikutusta Pohjan pitäjässä, jossa Brödtorpin tilalla työskennelleen ruotsalaisen puutarhuri Johan Blomin toiminnan seurauksena syntyi 1880-luvulla herätys. Kielteiset reaktiot johtivat ainoaan mormonismia koskevaan oikeudenkäyntiin Venäjän vallan alaisessa Suomessa. Tutkimustulokset osoittavat sosiaalisten verkostojen olleen ensisijaisen tärkeitä liikkeen vaikutuksen leviämässä, mutta se hävisi vähitellen Blomin lähdettyä.

■ Suomen uskonnollinen kenttä pluralisoitui vahvasti 1800-luvulla. Kotimaisten herätysliikkeiden lisäksi uusia tuulia toivat anglosaksiset liikkeet, eritoten baptismi ja metodismi.¹ Evankelis-luterilainen kirkko oli kuitenkin ortodoksisen kirkon ohella lainsäädännöllisesti erityisasemassa, eikä ulkomailta tulleilla liikkeillä siten ollut vapautta toimia maassa esimerkiksi käännästytyötä tehden. Luterilaisen kirkon erityisasemasta ja siitä poiskäännättämisen rikollisesta luonteesta säätivät mm. Ruotsin valtakunnan

1. Anneli Lohikko (2006) *Baptistit Suomessa 1856–2006*, Tampere: Kharis. Leif-Göte Björklund (2005) *Rikssvenska metodistpredikanterens betydelse för metodistkyrkans framväxt och utveckling i Finland 1880–1923*, Åbo: Åbo Akademi University Press.

laki vuodelta 1734 (joka oli olennaisilta osin Suomessa voimassa myös autonomian aikana) sekä 24.1.1781 päivätty Kustaa III:n julistus, joka soi tarkoin rajattuja oikeuksia muille kuin luterilaisille.²

Vuoden 1869 luterilainen kirkkolaki salli suomalaisten eroamisen valtionkirkosta, mutta mm. yllä mainitun maallisen lainsäädännön vuoksi se oli lähinnä teoreettinen mahdollisuus.³ Ortodoksien asemaan Suomessa liittyneet ongelmat viivästyttivät eriuskolaislain syntyä ja siten laajemmän uskonnonvapauden toteutumista aina 1880-luvun lopulle. Silloin saatiin aikaiseksi kompromissi, jonka pohjalta protestanttiset liikkeet kuten yllä mainitun baptismi ja metodismi saivat laillisen oikeuden järjestäytyä.⁴ Jotkut uskontokunnat jäivät tässä vuoden 1889 eriuskolaislaissa kuitenkin edelleen vaille oikeuksia. Näistä yksi oli Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkko (nk. mormonikirkko), joka oli toiminut Suomessa vuodesta 1875 lähtien.

Mormonikirkko perustettiin New Yorkin osavaltiossa Yhdysvalloissa vuonna 1830. Pitkälti protestanttisena kirkkona taipaleensa aloittanut yhteisö omaksui ajan myötä piirteitä, jotka erottivat sen valtavirrasta ja tekivät siitä 1800-luvulla sekä tunnetun että parjatun. Näihin piirteisiin kuuluvat Raama-

2. *Utdrag Utur alla ifrån år 1780 utkomne Publique Handlingar, Placater, Förordningar, Resolutioner Och Publicationer* (1799–1802), osa 12, Stockholm, 138–147.

3. *Suomen Suuriruhtinanmaan Asetus-Kokous wuodelta 1869* (1870), Helsinki: Keisarillisen Senaatin kirjapaino, nro 30.

4. *Suomen Suuriruhtinanmaan Asetus-Kokous wuodelta 1889* (1890), Helsinki: Keisarillisen Senaatin kirjapaino, nro 33.

tun ohella pyhinä pidetyt kirjat ja ilmoitukset, Utahin territorion asuttaminen 1840-luvun lopulta lähtien ja siitä edelleen vahvistunut oma ryhmäidentiteetti, sekä kaikkein tunnetuimpana sittemmin hylätty moniavioisuus. Lähetystyötä Suomessa alettiin tehdä, kun Vaasan alueelle saapui Ruotsin Sundsvallista syksyllä 1875 kaksi mormonismiin kääntynyttä veljestä. Mormonismin leviäminen Suomessa perustui esimerkiksi baptilismin tavoin maallikkotoimintaan, joskaan ei mormonien tapauksessa juurikaan suomalaisten maallikoiden. Vuoteen 1900 mennessä maassa oli työskennellyt 25 tällaista maallikkosaarnaajaa, joiden työn tuloksena noin 80 henkilöä oli kääntynyt ja osa jopa lähtenyt kirkon opin mukaisesti siirtolaisena kirkon keskuspaikkaan Utahiin.⁵

Maallikkolähetysaarnajien työ keskittyi ruotsinkielisille alueille länsirannikon Kokkolasta etelärannikon Porvooseen. Pienet käännynnäsryhmät olivat enimmäkseen eristyksissä toisistaan pitkin rannikkoa, eikä varsinaista liikettä sosiologisessa mielessä syntynyt. Tätä taustaa vasten merkittävä oli Pohjan pitäjä. Mormoniaktiiviteetti oli Pohjassa suhteellisen pitkäkestoista ja vahvemmin vuorovaikutuksessa sosiaalisen ympäristönsä kanssa kuin monella muulla alueella Suomessa, mikä tekee siitä hedelmällisen tutkimuskohteen. Lisäksi uskontososiologisessa tutkimuksessa on päädytty siihen, että olemassa olevat sosiaaliset verkostot ovat tärkeässä asemassa uuden uskonnollisen liikkeen levittäessä; kääntymisen voidaan jopa nähdä niin, että henkilö ”tulee omaksuneeksi ystäviensä mielipiteen”.⁶ Pohjan tapaus antaa tästä hyvän osoituksen suomalaisessa kontekstissa.

Artikkeli etenee kronologisesti ja siinä käytetään sekä Suomessa että Yhdysvalloissa sijaitsevaa arkistoinesta. Suomalaisista lähteistä tärkein on syksyllä 1883 pidetyn

oikeuskäsittelyn pöytäkirja, mutta myös sanomalehtiaineisto on keskeisessä asemassa. Sen saatavuus ja käytettävyys on lisääntynyt huomattavasti Kansalliskirjaston digitaalisen Historiallisen sanomalehtikirjaston myötä. Yhdysvaltalainen aines koostuu mm. mormonikirkon tuonaikaisesta Suomen jäsenluettelosta ja kokousmuistiosta sekä maassa vierailneiden lähetysaarnajien kirjoittamista kirjeistä. Käännynnäsiltä itseltään materiaalia ei tähän mennessä valitettavasti ole löytynyt.

Mormonismin tulo Pohjaan

Uudenmaan lääniin kuuluvassa Pohjassa oli 1880-luvulla noin 3 500 asukasta.⁷ Alue oli erityisen tärkeä suomalaiselle rautateollisuudelle, jonka toiminta näkyi lukuisia ihmisiä työllistäneiden ruukkien muodossa (Antskog, Billnäs, Fagervik jne.). Toiminta oli alkanut jo 1600-luvulla Carl Billstenin toimesta; 1700-luvulla kolme ruukki siirtyi tämän jälkeläisiltä ruotsalaisen kapteenin Johan Wilhelm Hisingin omistukseen.⁸ Uskonnollista maisemaa hallitsi evankelisluterilainen kirkko. Seurakunnan pitkäaikainen kirkkoherra Herman Sohlberg kuoli kesäkuussa 1881,⁹ minkä jälkeen seurakunta oli neljän vuoden ajan tiuhaan vaihtuneissa käsissä.¹⁰ Lounais-Suomessa vahvasti toiminut evankelinen herätysliike löi josakin määrin leimansa Pohjan lähialueen uskonnollisuuteen. Liikkeen perustaja Fredrik Gabriel Hedberg oli 1880-luvulla kirkkoherrana Kemiössä, muutaman kymmenen kilometrin päässä Pohjasta.

Ekenäs Notisblad taas totesi vuonna 1883, että ”hengelliset puhujat” tuntuivat tykättyneen Tammisaareen. Siellä oli liik-

7. Ludvig Wennerström (1885) *Tilastollinen ja biografillinen Suomen Evankelis-Lutherilaisten Seurakuntain ja Papiston Matrikkeli*, Porvoo: Werner Söderström, 119.

8. Helmer Tegengren (1949) *Billnäs bruks historia*, Helsingfors: ei kust., 22–54 ja 87.

9. *Consistorii Ecclesiastici i Åbo af trycket utgifna Cirkulärbref. Sjuttonde flocken. I från början af år 1876 till slutet af år 1884. N:o 645–733* (1885), Åbo: Åbo Boktryckeri Aktiebolag, 413. Ks. myös Gunvor Nordström & W.E. Nordström (1966) *Pohjan pitäjän historia*, osa 3, Pohja: Pohjan kunta, 325–328.

10. *Consistorii Ecclesiastici* (1885) 413. Wennerström (1885) 490, 493, 503, 508 ja 534.

5. Kim Östman (2007) 'Suomesta Siioniin: Mormonisiirtolaisuus Utahiin 1800-luvulla', *Siirtolaisuus – Migration* 34, 4:12–19.

6. Rodney Stark ja Roger Finke (2000) *Acts of Faith: Explaining the Human Side of Religion*, Berkeley: University of California Press, 116–118 sekä Rodney Stark ja William Sims Bainbridge (1985) *The Future of Religion: Secularization, Revival, and Cult Formation*, Berkeley: University of California Press, 309.

kunut useita puhujia ja kaupungissa asui kiertävä lestadiolainen saarnaaja.¹¹ Maaliskuussa 1885 pidetyssä papiston kontrahtikokouksessa todettiin, että Pohjassa oli kahtena edellisenä talvena liikkunut metodistaarnaajia. Lestadiolaisten eli ”hihhu-lien” toiminnan alkaminen Tammisaarella, Inkoossa ja Bromarvissa pantiin myös merkille. Reaktio oli usein negatiivinen: rovas-ti Ernst Strandbergin mukaan ”kirkollinen järjestyksemme ja lakimme on näille kuumentuneiden tunteiden ajamille uusille opettajille ja herätysaarnaajille lähes merkityksetön”.¹² Uusien uskonnollisten liikkeiden lisäksi papisto oli huolissaan kansan arvoista ja tavoista. Esimerkiksi Ernst Reuter pahoitteli aviorikosten kasvavaa määrää ja totesi myös juopuneisuuden lisääntyneen. Pohjan pitäjistä oli tullut ”ympäristön yleinen krouvi”.¹³

Pohjassa ei ennen kevättä 1880 ollut varsinaista mormonitoimintaa. Tuona keväänä 31-vuotias Johan Blom muutti vaimonsa Annan ja kolmen lapsensa kanssa Pohjaan. Johan oli kääntynyt mormonismiin Ruotsin Östhammarissa heinäkuussa 1878, kun taas Anna kastettiin kaksi kuukautta myöhemmin.¹⁴ Mikä toi Blomin perheen Suomeen? Tuolloisen mormoniopin mukaisesti Blomin perhe oli pohtinut Utahin ”Siioniin” eli kirkon keskusalueelle lähtemistä, ja Johan keskusteli asiasta Tukholman konferenssin (hiippakunnan kaltainen mormoniyksikkö) johtajan kanssa. Tämän vastaus poikkesi yleisestä käytännöstä, koska tämä ehdotti Utahin sijasta Suomeen muuttamista. ”Tarvitsemme sinua siellä, jossa lähetysaarnaajilla on vaikeaa”, Johanille oli sanottu.¹⁵

Ehdotuksen mukaisesti Blomit muuttivat keväällä 1880 Suomeen, josta Johan sai koulutettuna puutarhurina töitä Eduard Hisingerin palveluksessa Brödtorpin tilalla Pohjassa. Tämä vaikutusvaltainen Brödtorpin omistaja oli vuodesta 1858 keskittynyt mm. maanviljelykseen. Vuoteen 1862 mennessä hän oli kirjoittanut tärkeän sienikirjan, ja myöhempien saavutustensa pohjalta Helsingin yliopisto myönsi Hisingerille kunniatohtorin arvon vuonna 1882.¹⁶ Hisinger oli myös yhteiskunnallisesti aktiivinen. Hän osallistui valtiopäiviin ja johti Pohjan kun-

nanhallitusta. Kouluja käyneenä ja poliittisesti valveutuneena Hisingerillä oli alueella siten huomattavaa vaikutusvaltaa.¹⁷

Blomien uskonnollinen vakaumus tuli tunnetuksi pian heidän saapumisensa jälkeen ja johti rajanvetoihin. Kirkkoherra Sohlberg lupasi, että perhe saa harjoittaa uskontoaan, mutta varoitti Johania käännetystyöstä kirkkoneuvoston eteen kutsumisen uhalla. Työnantaja Hisinger antoi samanlaisen lupauksen ja varoitti: ”älä puhu väelle, koska se ei ymmärrä uskonnonvapautta”. Siihen Johan totesi, että hänen olisi mahdotonta pidättäytyä uskonnosta puhumisesta.¹⁸

Perheen uskonnollinen elämä näyttää koostuneen mm. rukouksista, hartauksista ja mormonijulkaisujen lukemisesta. Heidän luonaan vieraili 1881–83 myös Suomessa työskennelleitä mormonilähetysaarnaajia (esimerkiksi ruotsalaiset David Ekenberg, Anders Norell ja Lars Swalberg sekä Paimiossa syntynyt ja Yhdysvaltoihin muuttanut Joseph Lindvall), jotka osallistuivat perheen hartaustilaisuuksiin ja puhuivat niissä. Lähetysaarnaajat saattoivat myös yöpyä perheen luona.

11. 'Andliga talare', *Ekenäs Notisblad* 24.3.1883, 2.

12. Ernst Strandberg 30.3.1885. E VII:22c, Turun tuomiokapitulिन arkisto (TTA), Turun maakunta-arkisto (TMA).

13. Ernst Reuter 12.10.1883. E VI:158, TTA, TMA.

14. Jäsenluettelo, Uppsalan seurakunta 1865–1884. Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkon sukututkimuskeskus, Salt Lake City, USA (FHL).

15. John Bloom Kirkon historioitsijan toimistolle 29.4.1925, Manuscript History of the Finnish Mission, Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkon arkisto, Salt Lake City, USA (CHLA).

17. E. H. (1862) *Kalle Skog Swampbuggare eller anvisning till de matnyttiga Swamparnes igenkännande och användande*, Åbo. Kirjasta julkaistiin suomenkielinen käännös vuonna 1863.

17. F. L. Hisinger (1925) *Historik över friherrliga ätten Hisinger*, Helsingfors, 13. Gabriel Nikander (toim.) (1928) *Herrgårdar i Finland*, osa 1, Helsingfors: Söderström & C:o, 54. Eino Jutikkala ja Gabriel Nikander (toim.) (1939) *Suomen kartanot ja suurtilat*, osa 1, Helsinki, 105.

18. Eduard Hisinger Georg von Alfthanille 19.8.1883 sekä Johan Blomin lausunto 29.10.1883. AD 380/1884, Senaatin oikeusosaston arkisto (SOO), Kansalliskirjasto (KA).

Johan Blom työskenteli pian Brödtorpiin tultuaan nuoren suomalaisen puusepän Karl Lindlöfin kanssa.¹⁹ Puheenaiheena oli usein uskonto, ja Blom puolusti mormoniopeja. Lindlöf mainitsi nämä keskustelut äidilleen Wendlalle, joka oli pohtinut uskonnollisia asioita jo pidemmän ajan.²⁰ Huomattavaa on, että Blom toimi tässä ensisijaisesti Karl Lindlöfin työtoverina, ei uskonnollisena saarnaajana. Uskonnollisen roolin keskeyttä edelsi siten sosiaalisen siteen luominen työtoverina (toki Lindlöf saattoi tietää Blomin olevan mormoni jo aikaisemmin, mutta he tutustuivat työn kautta). Karl Lindlöfin sosiaalisen verkoston avautuminen Blomille oli olennaista mormonismien leviämiseksi Pohjassa.

Wendla Lindlöf vieraili Johan Blomin luona varhain keväällä 1882 uskonnosta keskustellakseen. Vierailut tihenivät Wendlan kiinnostuessa mormoniopeista, ja kuvaan tuli mukaan hänen kälönsä Maria God Kiskon Aijalasta. Blomien kodissa pidettiin uskonnollisia kokouksia kuulijakunnan läsnäollessa; myöhemmin niitä alettiin Wendlan toivomuksesta pitää myös hänen kotonaan. Kokouksissa Blom ja lähetyssaarnaajat, mikäli olivat paikalla, ”selittivät pyhää Kirjoitusta oppiensä mukaisesti”.²¹ Sunnuntai-iltana 4.6.1882 Johan Blom kasto 57-vuotiaan Lindlöfin ja 50-vuotiaan Godin upottamalla mormonikirkon jäseniksi Lammasjärven, kahden kilometrin päässä Brödtorpista. Anna Blom oli mukana, ja myöhemmin Blomit ja uudet käännynäiset nauttivat yhdessä sakramentin.²²

Mormonismista kiinnostui Blomien kautta myös Alexandra Lindroth, joka työskenteli perheen piikana marraskuusta 1881 marraskuuhun 1882. Johan ilmoitti Alexandralle, että tämä voi halutessaan osallistua perheen hartauksiin.²³ Myöhemmin Alexandra muisteli näiden hartauksien joskus jatkuksen yli keskityön ja käsitelleen sellaisia aiheita kuin sakramenttia ja Jeesuksen toista tulemistä. Raamatun rinnalla pyhänä pidettyä Mormonin kirjaa oli tuskin mainittu. Hartauksia kuunnellessaan Alexandra vakuuttui siitä, että hänen pitäisi aikuiseksi tultuaan ottaa mormonikaste, jotta saisi syntinsä anteeksi. Niin hänet kasto vierailulla

ollut lähetyssaarnaaja Lammasjärven alkusyksyllä 1883.²⁴ Alexandran vanhempien ja sisarusten reaktioista ei ole varmaa tietoa, mutta sanomalehtikirjoituksen mukaan hänen isänsä tunsikin jonkinasteista rauhatonmuutta: ”nuori harhaan johdettu tyttö” oltiin viemässä Amerikkaan samana syksynä ”isänsä suureksi suruksi”, kertoi paikallinen kirjeenkirjoittaja.²⁵ Alexandra lähti omaehtoisesti Utahiin vasta vuonna 1890.

Syksyyn 1883 mennessä Johan Blomin toiminnan seurauksena oli siis kääntynyt kolme henkilöä. Sosiaalinen yhteys (suora tai verkoston kautta) kuhunkin oli syntynyt ennen kuin uskonnosta tuli keskeinen aihe. Wendla Lindlöf ja Maria God tutustuivat Blomiin Wendlan pojan Karlin kautta, koska tämä oli Blomin työtoveri. Alexandra Lindroth taas tunsikin Blomin työnantajanaan. Toisin sanoen kukaan näistä kolmesta ei kääntynyt kuunneltuaan vierailevaa tuntematonta mormonisaarnaajaa, vaan tutustuttuaan mormoniin muulla tavoin.

On vaikea sanoa, johtuuko kasteiden siinänsä pieni määrä mielenkiinnon puutteesta vai mormonisanoman levittämisen hankaluudesta. Oli miten oli, useat ihmiset

19. Nimi kirjoitetaan eri yhteyksissä joko Lindlöf, Lindelöf tai Lindlöv. Käytän tässä artikkelissa luterilaisen rippikirjan käyttämää muotoa Lindlöf.

20. Karl Otto Lindlöfin lausunto 31.10.1883. AD 380/1884, SOO, KA.

21. Wendla ja Otto Wilhelm Lindlöfin lausunnot 30.10.1883. AD 380/1884, SOO, KA. Wendla Lindlöfin ja Maria Godin suhteesta tarkemmin ks. Anna-Liisa Rinne (1986) *Kristuksen kirkko Suomessa: Kertomus Myöhempien Aikojen Pyhien Jeesuksen Kristuksen Kirkon juurtumisesta tähän maahan*, Turku: omakustanne, 9.

22. Sakramentti on mormonismissa käytetty nimitys ehtoolliselle. Zachary R. Jones (2009) 'Conversion amid Conflict: Mormon Proselytizing in Russian Finland, 1860–1914', *Journal of Mormon History*, 35, 3:35 sanoo, että ohrana pidi Blomin heti kasteiden jälkeen. Tästä ei kuitenkaan ole olemassa todisteita; päinvastoin Blom väitti myöhemmin, että hänen annettiin kasteiden jälkeen ymmärtää, ettei kasteiden suorittamisessa ollut mitään erityisen vakavaa. Ks. Johan Blomin lausunto 29.10.1883. AD 380/1884, SOO, KA.

23. Johan Blomin lausunto 29.10.1883. AD 380/1884, SOO, KA.

24. Alexandra Lindrothin ja Anna Tunanderin lausunnot 30.10.1883. AD 380/1884, SOO, KA.

25. 'Mormonerna i Pojo', *Helsingfors Dagblad* 23.8.1883, 2.

tiesivät Brödtorpin mormonitoiminnasta. Yllä mainittiin Blomien ja Lindlöfien kotona pidetyt hartaustilaisuudet, ja näiden lisäksi sanomalehtitiedot mormonismista näyttävät lisänneen mielenkiintoa. Johan Blom totesi lokakuussa 1883, kuinka ”hänen naapurinsa ja muut tuttavansa – olivat monta kertaa tulleet hänen luokseen esittääkseen hämmästyksensä siitä, kuinka sanomalehdissä aina silloin tällöin ja erityisesti viime aikoina annetut halventavat tiedot voisivat olla totta”. Ilmeisesti ensi käden kokemus Blomeista erosi siitä, mitä nämä ihmiset olivat mormoneista lukeneet tai kuulleet.²⁶ On myös mahdollista, ettei Blom kertonut mormonismista kiistanalaisemmista piirteistä laajemmin, minkä vuoksi sanomalehtien kertomukset tulivat yllätyksenä.

Suomalaisten sanomalehtien analyysi osoittaa, että ruotsalaisen Jonas Stadlingin kirjoitukset olivat erityisen suosittuja vuonna 1883. Stadling kirjoitti mm. siitä, mitä hän ”näki ja kuuli mormonien Siionissa”, väittäen että pohjoismaisten siirtolaisten elämä Utahissa oli surkeaa ja pimeä varjo siitä, millaisena mormonilähetysaarnajat elämää siellä kuvasivat. Hän kertoi myös Salt Lake Cityssä Utahissa pidetystä mormonikokouksesta, jossa hän kuunteli puhujia ja näki ”yhden surullisimmista näyistä, joka on koskaan kohdannut silmiäni”, viitaten fanaattisina pitämiinsä kielitaidottomiin mormoneihin, jotka olivat jättäneet kotimaansa Pohjolassa ja joita heidän uskonnolliset johtajansa pitivät köyhyydessä ja tietämättömyydessä.²⁷ On ymmärrettävää, että tällaiset kirjoitukset herättivät kysymyksiä. Mormonikirjallisuus oli myös kiinnostanut, sillä Johan Blom oli lainannut ruot-

26. Johan Blomin lausunto 29.10.1883. AD 380/1884, SOO, KA.

27. Stadlingin kirjoituksia julkaistiin esim. *Nya Pressen* 9.6.1883 ja *Folkvännen* 16., 19. ja 22.6.1883 sekä myöhemmin kirjana Jonas Stadling (1883) *Genom den Stora Vestern: Reseskildringar*, Stockholm: J. Stadling. Toinen vahvasti negatiivinen artikkeli näihin aikoihin oli 'En 'warning', *Folkvännen* 18.4.1883, 3, joka mm. totesi, että ”naisen asema mormonien keskuudessa on kauhea”. *Folkvännen* julkaisi myös yleisempiä tietoja mormoneista pohjautuen teokseen Samuel M. Schmucker (1860) *A History of All Religions*, Philadelphia: Duane Rulison, Quaker Publishing House; ks. 'Om mormonerna', 12., 13. ja 14.4.1883.

Mormonilehtinen En röst från landet Zion. Kansallisarkisto.

salaista mormonilehti Nordstjernania ja opillisia perusteoksia joillekin ihmisille.²⁸ Lisäksi Pohjassa oli liikkeellä käännytyskirjallisuudeksi luokiteltavia lehtisiä *En röst från landet Zion* ja *En sannings röst till de uppriktiga af hjertat*.²⁹ Blom oli yhtäältä tarjonnut tällaista kirjallisuutta ihmisille, toisaalta jotkut olivat pyytäneet sitä häneltä.

Pohjan luterilaista seurakuntaa hoitanut nuori pappi Fredrik Nauklér oli saanut kuulla Johan Blomin toiminnasta. Koska Blom ei ollut Suomen luterilaisen kirkon jäsen, Nauklér ei kokenut voivansa kutsua

28. Orson Pratt (1876) *Evangelii sanna grundsatser*, Köpenhamn: N. C. Flygare, ja John Jaques (1873) *Cateches för Barn: Framställande de viktigaste lärdomarne i Jesu Christi Kyrka af de Yttersta Dagars Helige*, Köpenhamn: C. G. Larsen.

29. Erastus Snow (1878) *En röst från landet Zion: Vittnesbörd af de lefvande och de döde*, Köpenhamn: N. C. Flygare ja Erastus Snow (1879) *En sannings röst till de uppriktiga af hjertat*, Köpenhamn: N. C. Flygare. Georg von Alftan 11.9.1883 ja Anna Tunanderin lausunto 30.10.1883. AD 380/1884, SOO, KA.

tätä kirkkoneuvoston eteen. Hän kuitenkin varoitti Blomia kesäkuun 1882 kasteiden jälkeen ja muistutti tätä vuonna 1880 kirkkoherra Sohlbergin kanssa sovituista rajoitteista. Blomin ei tarvitsisi häätä kiinnostuneita kuulijoita kodistaan, mutta hän ei myöskään saisi tehdä aktiivista käännytystyötä.³⁰

Julkisuudessa taas esitettiin syksyllä 1883, että mormoniasiaan oli puututtu edellisen vuoden kasteiden jälkeen ja että ongelman uskottiin siksi kuolevan pois.³¹ Papisto ei myöskään reagoinut voimakkaasti käännyneisiin seurakuntalaisiin: Wendla Lindlöf on merkitty Pohjan rippikirjassa mormoniksi kun taas Alexandra Lindroth ei, kuten ei myöskään Maria God Kiskon rippikirjassa.³² Tiedossa ei ole kutsuttiinko käännyttäviä puhuteltaviksi, vaikkakin esimerkiksi Pohjan sielunhoidosta vastannut pappi Ernst Reuter sen esitti rovasti Ernst Strandbergille mahdollisuutena Lindlöfin ja Godin osalta lokakuussa 1883.³³ Rovastintarkastuksensa aikana Strandberg joka tapauksessa kommentoi mormonismia ja moniavioisuutta lyhyesti, ”kehottaen jokaista olemaan varuillaan opillisia harhoja vastaan ja että sen joka seisoo tulisi olla varuillaan jotta ei kaadu”.³⁴

Tilanne kiristyy

Alexandra Lindrothia seurasi Blomin perheen piikana Ida Ottman. Edeltäjänsä tavoin Ida sai vapauden osallistua perheen rukouksiin niin halutessaan. Näin tapahtuikin joskus, ja myöhemmän lausuntonsa mukaan hän myös lainasi Blomeilta virsikirjaa. Tilanne muuttui, kun Blomit olivat tyytymättömiä Idan työhön ja kun tämä kuuli hartauskokouksissa kritiikkiä luterilaista pa-

pistoa kohtaan. Muistamansa mukaan mormonit kehottivat Ottmania olemaan luke-matta luterilaisen virsikirjan tapaisia teoksia, ”joiden kanssa joudut helvettiin”. Hänen oma asenteensa mormonismia kohtaan tuli myös kielteisemmäksi; hän ei halunnut kuunnella ”siirappipappeja” ja oli ”liian viisas” tullakseen Blomin kastamaksi. Hän jätti työnsä helmikuussa 1883.³⁵ Mahdollisesti uskonnollisista huolista johtuneet fyysiset ja henkiset terveysongelmat hankaloitivat tilannetta, ja Ida toimitettiin pian mielisairaalaan Lappvikiin.³⁶ Ei ole tiedossa, missä määrin juuri mormonismi vaikutti Idan ongelmiin ja kuinka todenmukaisia hänen myöhemmät lausuntonsa asiassa ovat. Tällaiset yksityiskohdat ovat kuitenkin jälkikäteen merkityksettömiä, koska mormonismista tuli tuolloin joka tapauksessa vaikean tilanteen syntipukki. Liikkeestä konstruoitu kuva sosiaalisena ongelmana korostui ja tuli yhä useamman ihmisen tietoisuuteen.

Asia tuli pian julkiseksi laajemminkin, kun eräs paikkakuntalainen valotti Pohjan ”tärkeämpiä tapahtumia” kirjeessään Ekenäs Notisbladille maaliskuussa 1883. Oli syytä uskoa Ottmanin tilan olevan seurausta huolesta, ”joka johtuu hänen työnantajansa kehotuksista hyväksyä uusi oppi”. Monet muut olivat hyväksyneet opin ja odottivat lämpimämpiä ilmoja ottaakseen kasteen. Luterilaiset taas suunnittelivat kokousta ”keskustellakseen ja harkitakseen sopivinta tapaa vastustaa lahkoon leviämistä edelleen”.³⁷ Saman kuun lopulla Blom näyttää olleen valmis lähtemään Pohjasta; hän sanoi

30. Fredrik Nauklérin lausunto 31.10.1883 sekä Johan Blomin loppulausunto 31.10.1883. AD 380/1884, SOO, KA.

31. 'Mormonerna i Pojo', *Helsingfors Dagblad* 23.8.1883, 2.

32. Pohjan seurakunta, rippikirja 1877–1886, 85 ja 315. Kiskon seurakunta, rippikirja 1880–1889, 5, Kiskon seurakunnan arkisto, TMA.

33. Ernst Reuter Ernst Strandbergille 12.10.1883. E VI:158, TTA, TMA.

34. Lokakuussa 1883 pidetyn rovastintarkastuksen pöytäkirja. E VI:158, TTA, TMA.

35. Anna Tunanderin lausunto 30.10.1883 sekä Fredrik Nauklérin ja Ida Ottmanin lausunnot 31.10.1883. AD 380/1884, SOO, KA.

36. Ida Ottmanin lausunto 31.10.1883 sekä Ivar Rothström Eduard Hisingerille 2. ja 4.3.1883. AD 380/1884, SOO, KA.

37. 'Korrespondens', *Ekenäs Notisblad* 17.3.1883, 2. Kirjeen mormoniosio julkaistiin kopiona myös muualla, ks. 'Från Pojo', *Helsingfors* 19.3.1883, 2 ja 'Om mormonismen i Pojo', *Folkvännen* 20.3.1883, 2. Hisinger vastasi myöhemmin, että kaksi naista oli jo kastettu mormoneiksi toisin kuin alkuperäinen kirjoittaja oli antanut ymmärtää; ks. 'Korrespondens', *Ekenäs Notisblad* 31.3.1883, 3.

itsensä irti, ja työsuhde loppuisi marraskuussa.³⁸

Elokuussa toimitettu Alexandra Lindrothin kaste näyttää olleen sittemmin paroniksi nimitetylle Eduard Hisingerille liikaa.³⁹ Hän koki Blomin pettäneen luottamuksen ja aiheuttaneen yleistä rauhattomuutta toimintansa vuoksi. Hisinger kirjoitti Uudenmaan läänin kuvernöörille viikkoa myöhemmin, pyytäen tätä tarttumaan vahvoihin toimiin Blomin karkoittamiseksi maasta. Varoittaminen ei ollut auttanut, ja nyt tilanne

aiheuttaa yleistä suuttumusta, huolta ja tyytymättömyyttä kunnassa, jolla epäilemättä on oikeus olla tulematta [Blomin] ja tämän majoittamien Amerikasta tulleiden mormonien häiritsemiksi, jotka ovat olleet paikkakunnalla viimeisenä kolmena kesänä ja työskennelleet saman asian eteen.⁴⁰

Hisingerin kritiikki näyttää rajoittuneen Blomin uskonnolliseen toimintaan. Ongelmien syntymisen jälkeenkin Blom oli hänen mielestään ”taitava puutarhuri, kunnollinen ja raitis”, ja hän oli ”täysin tyytyväinen” tämän työhön, mikä Hisingerin luontoharrastuksen huomioon ottaen oli huomattava kehu. Vielä helmikuussa 1884 Hisinger totesi kantanaan, että olisi pitänyt Blomin työntekijänään mikäli tämä olisi kunnioittanut uskonnosta tehtyä sopimusta.⁴¹ Mutta Blom oli levittänyt mormonismia, ”pettäen luottamukseni, kieroudella ja aivan katalasti, ensin täysin salassa mutta sittemmin aina rohkeammin, hävyttömästi ja uhmaavasti”.⁴²

Valtakunnallisesti merkittävä lehti Helsingfors Dagblad julkaisi 23.8.1883 Pohjasta lähetetyn kirjeen, jossa tilannetta selostettiin seikkaperäisesti. Kirjoittaja pahoitteli toiminnan jatkumista ja piti mormoneja epärehellisinä. Johan Blom oli kiitollisuuden

osoittamisen sijaan vain lisännyt salaisia toimiaan uskonsa levittämiseksi ja oli saattanut nuoren tytön henkisesti epävakaaaksi. Uskonnollisia kokouksia oli pidetty iltaisin tai öisin, ja ”myöhään jatkunut ulina ja epämiellyttävä melu oli häirinnyt naapureita usein”. Lähetysaarnajia kirjoittaja piti susina lammasten vaatteissa ja ihmetteli, miksei kunnanhallituksen puheenjohtaja (Hisinger) ollut ryhtynyt toimiin.⁴³ Hisinger vastasi kirjeeseen, pitäen valitusta ”täysin oikeutettuna”. Hän olisi halunnut saattaa Blomin vastuuseen välittömästi toiminnan alettua, mutta oli viimeiseen asti pyrkinyt välttämään kaikkea, joka voitaisiin tulkita uskonvainoksi. Aikakauden liberaalistuneen hengen huomioon ottaen Hisinger halusi ilmeisesti välttää tulemasta nähdyksi umpi-mielisenä konservatiivina. Viimeaikaiset tapahtumat olivat Hisingerin mielestä kuitenkin osoittaneet, että oltiin tekemisissä ”takiaisten ja iilimatojen” kanssa, ei ”ihmisten, joiden kanssa pystyy keskustelemaan”, joten Blomista oli raportoitu viranomaisille.⁴⁴

Turun hovioikeus otti ”mormonijutun” asiakseen ja järjesti Tammisaaren pormestarin johdolla pidetyt kuulemiset tuon kaupungin kestikievarissa 29.–31. lokakuuta 1883. Ne kestivät yhteensä 26 tuntia. Syyttäjä vetosi Blomin kohdalla kolmeen lainpykälään. Kaksi niistä koski ei-luterilaisen opin levittämistä (vuoden 1734 lain pahanteon kaaren 1. luvun 4. pykälä ja 24.1.1781 annettu kuninkaallinen julistus), kolmas rikoksen tekemistä sapattina eli sunnuntaina (pahanteon kaaren 3. luvun 6. pykälä).⁴⁵ Blomia itseään kuultiin noin viiden tunnin ajan ensimmäisenä päivänä. Hän tunnusti kastaneensa kaksi naista ja antaneensa mor-

38. Johan Blomin lausunto 29.10.1883 ja Eduard Hisingerin lausunto 27.7.1883. AD 380/1884, SOO, KA.
39. Paroniksi nimittämisestä ks. Tegengren (1949) 220.

40. Eduard Hisinger Georg von Alfthanille 19.8.1883. AD 380/1884, SOO, KA.

41. Eduard Hisingerin lausunnot 27.7.1883 ja 22.2.1884. AD 380/1884, SOO, KA.

42. Eduard Hisingerin loppulausunto 31.10.1883. AD 380/1884, SOO, KA.

43. 'Mormonerna i Pojo', *Helsingfors Dagblad* 23.8.1883, 2. Kirje julkaistiin myös muualla, ks. 'Om mormonerna i Pojo', *Morgonbladet* 24.8.1883, 3, 'Mormonerna i Pojo', *Abo Underrättelser* 24.8.1883, 2, 'Mormonfrågan i Pojo', *Folkvännen* 7.7.1883, 1–2 ja 'Mormonfrågan i Pojo', *Folkvännen* 8.9.1883, 1. Kirjoittajan nimikirjaimet ja kirjeessä käytettyjen fraasien samankaltaisuus Hisingerin myöhempien kommenttien kanssa (ks. AD 380/1884, SOO, KA) huomioon ottaen on mahdollista, että kirjeen kirjoitti Eduard Hisinger itse, oikeuttaakseen toimintansa.

44. 'Mormonerna i Pojo', *Helsingfors Dagblad* 27.8.1883, 3.

monikirjallisuutta, mutta kiisti painosta-neensa piikojaan millään tavoin.⁴⁶ Blom muisteli myöhemmin, että häntä pyydettiin myös puhumaan mormonismista ja luterilaisuuden eroista, mm. moniavioisuudesta. Blom puolusti uskoaan ja muistutti paikallaolijoita Vanhan testamentin patriarkkojen moniavioisesta elämästä. Hän tunsikin Jumalan Hengen runsaana saadessani etuoikeuden puhua niin isolle yleisölle, suurelle huoneelle täynnä pappeja ja merkittäviä ihmisiä, jotka olivat kaikki tulleet seuraamaan tätä mormonijuttua – – tuomari nousi ja kiitti minua itsensä ja kaikkien läsnäolijoiden puolesta siitä, mitä olin sanonut”, Blom muisteli noin 40 vuotta myöhemmin Kaliforniassa asuessaan.⁴⁷

Jutussa todisti yhteensä 31 henkilöä, joista useimmat asuivat Brödtorpissa. Eduard Hisinger oli kutsunut näistä useimmat, Johan Blom kaksi. Todistajien joukossa olivat mm. käännyttäneet Wendla Lindlöf ja Alexandra Lindroth, kolme Wendlan perheenjäsenä sekä Ida Ottman. Useimmiten lausunnot käsittelivät neljää asiaa: todistaja (1) ei ollut kuullut Blomin kehottavan ketään ottamaan kasteen, vaikka tunsikin kastettuja henkilöitä, (2) oli ollut paikalla Blomin hartaustilaisuudessa, (3) ei ollut nähnyt Blomin tarjoavan mormonikirjallisuutta, eikä (4) tiennyt, oliko Blom painostanut palvelusväkeään käännyttääkseen nämä. Kukaan todistajista ei ollut avoimesti vihamielinen Blomia kohtaan, vaan kovimmat sanat lausui Hisinger itse. Tämä totesi kuitenkin useaan kertaan, ettei ”tämä koskaan ole ollut eikä ole nytkään uskonvainoa tai mitään sinne päinkään”. Blomille oli annettu uskonnonvapaus omalta osaltaan; ongelmana eivät olleet hänen uskonnolliset näkemyk-

sensä sinänsä vaan niistä seuranneet tapahtumat.

Sanomalehdet seurasivat mormonijuttua suurella mielenkiinnolla. Oikeussalista raportoi ensin paikallinen Ekenäs Notisblad, jonka kirjoituksia useat ruotsinkieliset lehdet ympäri maata julkaisivat saksijournalismin hengessä. Suomenkieliset lehdet eivät osoittaneet kiinnostusta. Useimmissa lehdisissä juttu oli asiallinen, ja jotkut jopa julkaisivat mormonien opilliset ”Uskonkappalet”, jotka Blom oli esittänyt oikeudessa. Ekenäs Notisblad tosin huomautti, etteivät ne sisällä ”sanaakaan moniavioisuudesta ja sen välttämättömyydestä kaikkien naisten pelastukseksi”, vihjaten siten etteivät mormonit ehkä kertoneet koko totuutta kaikissa asioissa.⁴⁸

Juttu noteerattiin myös uskonnonvapauden kannattajien keskuudessa. Lekmannen totesi koenumerossaan, että mormonijuttu oli jokseenkin hankala näille piireille: Blomia puolustavat leimattiin herkästi mormoneiksi, kun taas häntä vastustavat eivät olleet vapauden puolustuksessaan johdonmukaisia. Blom ei myöskään tuntunut tehneen suurta vääryyttä:

Me vihaamme kuten muutkin mormonismista moraalityttöjä piirteitä, mutta tähän mennessä selvitetyn perusteella Blom on ainoastaan käännyttänyt itsessään mitä harmittomimmilla opeilla, eikä moniavioisuusdogmeista ole jälkeäkään. Ne ajat ovat toivottavasti mennyttä kun sakotetaan, vielä vähemmän karkotetaan, sellaista jonka ainoa rikos koostuu uskonnollisiin kokouksiin kutsumisesta ja kastamisesta – – Emme tarvitse kostotoimia vaan viisasta ja ajanmukaista eriuskolaislakia.⁴⁹

45. *Sveriges rikets lag gillad och antagen på riksdagen åhr 1734* (1894), Helsingfors: Otava, 159 ja 161. *Utdrag Utur alla ifrån år 1780 utkomme Publique Handlingar, Placater, Förordningar, Resolutioner Och Publicationer* (1799–1802), osa 12, Stockholm, 138–147.

46. ”Religionsmål”, *Nya Pressen* 1.11.1883, 2 ja ”Religionsmålet emot trädgårdsmästaren Blom”, *Nya Pressen* 2.11.1883, 2.

47. John Bloom Kirkon historioitsijan toimistolle 29.4.1925, Manuscript History of the Finnish Mission. CHLA.

48. ”Mormonmälet i Pojo”, *Ekenäs Notisblad* 31.10.1883, 1 ja ”Mormonmälet i Pojo”, *Ekenäs Notisblad* 3.11.1883, 1–2. Ainakin seuraavat lehdet sisälsivät versioita näistä alkuperäisistä jutuista: *Hufvudstadsbladet* ja *Nya Pressen* 1.11., *Folkvännen*, *Morgonbladet*, *Nya Pressen* ja *Åbo Underrättelser* 2.11., *Morgonbladet* 5.11., *Folkvännen*, *Hufvudstadsbladet* ja *Tammerfors Aftonblad* 6.11., sekä *Norra Posten* 15.11.1883.

49. ”Kommentarier”, *Lekmannen*, näyttenumero (10.11.1883), 4.

Helmikuussa 1884 Turun hovioikeuden kanneviskaali Alfred Forsström esitti mieliteenään, että Johan Blom voitaisiin tuomita kahden naisen kastamisesta sapattina ja mormonikirjallisuuden levittämisestä. Piikojen painostamisesta ei kuitenkaan ollut löytynyt todisteita.⁵⁰ Blomin mielestä taas mitään rikollista ei ollut tapahtunut, ja hän pyysikin hovioikeudelta täyttä vastuuvapautta. Blom jopa pyysi hovioikeutta velvoittamaan Hisingerin 70 markan korvauksiin niistä kuluista, jotka Blomille oli oikeudenkäynnistä aiheutunut.⁵¹

Tuomio julkaistiin kesäkuussa 1884, ja sen mukaan Blom oli syyllinen kolmeen rikokseen: mormonikirjallisuuden levittämiseen, osallisuuteen Wendla Lindlöfin ja Maria Godin luopumiseen luterilaisesta uskosta ja kastamiseen sapattina.⁵² Mielenkiintoista kyllä, Blomia ei siis tuomittu Alexandra Lindrothin johtamisesta pois luterilaisesta uskosta; itse kasteaktin suorittaminen näyttää siten olleen ratkaisevassa asemassa. Blom määrättiin maksamaan 595 markan ja 20 pennin sakko sekä yli 400 markkaa oikeudenkäyntikulua, todistajien kulut mukaan luettuina. Vaihtoehtoisesti sakon voisi sovittaa 28 päivällä vankilassa vedellä ja leivällä.⁵³

Alkuperäisten kuulemisten tapaan jutun tuomio sai julkisuutta lehdistössä, nyt alkaen Åbo Tidningistä.⁵⁴ Asian käsittely oli yleisesti ottaen asiallista eikä sisältänyt oikeuden päätöksen kehumista tai mormonismien haukkumista. Tässä mielessä raportointi poikkeaa paljosta muusta mormoneihin liittyneestä negatiivisesta kirjoittelusta Suomessa tuohon aikaan, joka yleensä käsitte-

50. Alfred Forsström Turun hovioikeudelle 11.2.1884. AD 380/1884, SOO, KA.

51. Johan Blom Turun hovioikeudelle 3.4.1884. AD 380/1884, SOO, KA.

52. Turun hovioikeuden päätös 30.6.1884. AD 380/1884, SOO, KA.

53. Tilastokeskuksen muuntokertoimella nykyrahaksi muutettuna 595 markkaa ja 20 penniä vastaa noin 2400 euroa.

54. Alkuperäinen uutinen on 'Ett religionsmål', *Åbo Tidning* 5.7.1884, 2. Eripituisia kopioita varten ks. *Helsingfors Dagblad* ja *Åbo Underrättelser* 6.7., *Morgonbladet* ja *Nya Pressen* 7.7., *Folkvännen* ja *Hufvudstadsbladet* 8.7., *Ekenäs Notisblad* 9.7. ja *Österbottiska Posten* 17.7.1884.

li mormonismia ulkomailla, joskus harvemmin lähetyssaarnaajien toimintaa Suomessa. On myös huomionarvoista, että tämä kritiikin puute havaitaan juuri Suomessa tuotetussa artikkelissa; ehkä tuomion implisiittinen kritiikki koettiin riittäväksi. Joka tapauksessa artikkeli osoittaa, että mormonismia voitiin käsitellä Suomessa myös ilman suurempia tunteenpurkauksia.

Oikeudenkäynnin jälkipyykki

Johan Blom oli tyytymätön tuomioonsa ja kirjoitti Tukholman konferenssin johtaja Carl Ekille, että ”välillä näyttää vähän synkältä”. Vähävaraisuutensa vuoksi oikeudenkäyntikulut hoidettaisiin ”pieni pesäni ulosmittaamalla”, ja sakot Blom aikoi varojen puutteessa sovittaa vankilassa. Hän ei kuitenkaan aikonut antaa periksi, vaan suunnitteli valituksen tekemistä senaatille. Mormonijohtajat Ruotsissa puolestaan kokivat tuomion häpeällisenä. Se oli heidän mielestään esimerkki siitä, ”kuinka ’kristikunta’ käsittelee Jumalan palvelijaa johtuen tämän kuuliaisuudesta Herran käskyille ja kuinka epäjohdonmukaisesti ihmiset voivat toimia myöhempien aikojen pyhiä kohtaan”. He ihmettelivät, kuinka ”Suomen viisaat tuomarit” voivat pitää Jumalan palvelemista sunnuntaina kastamalla kolmannen käskyn rikkomisena.⁵⁵

Suomessa ei Blomin tapauksen lisäksi ole tiedossa muita mormoneihin liittyviä 1800-luvun oikeusprosesseja. Tukholman konferenssissa tällaiset tuomiot eivät kuitenkaan olleet ennenkuulumattomia. Vuonna 1874 kaksi lähetyssaarnaajaa Västeråsisä sai kokousten pitämisestä sakkoja, jotka voitiin tarvittaessa sovittaa vedellä ja leivällä.⁵⁶ Konferenssin silloinen johtaja Lars Olsson kirjoitti Uppsalasta vuonna 1880 kertoen, kuinka kaksi mormonia oli joutunut vankilaan ”kristittyjen ystäviensä” toimesta. Yhdellä näistä oli Blomin tavoin vaimo ja lapsia, ja täten ainoa lohtu oli että ”hän ei

55. Johan Blom Carl Ekille 18.7.1884, ks. 'Utdrag af korrespondenser', *Nordstjernan* 8, 266–267. Ks. myös kirjeen tekstiä edeltävä kommentaari.

56. C.G. Larsen H.K. Olsenille 4.5.1874, ks. 'Korrespondance', *Skandinaviens Stjerne* 23, 252.

kärsi todellisen rikoksen vuoksi vaan koska on Korkeimman palvelija”.⁵⁷

Elokuun lopulla 1884 tekemässään valituksessa Blom totesi, ettei uskonnosta puhumista ja kirjallisuuden levittämistä tulisi ”meidän aikanamme” pitää rikoksena, varsinkaan kun siihen ei liittynyt käännätys-suostuttelua. Hänen mielestään vuoden 1869 luterilainen kirkkolaki ajoi vanhojen lakien (1734, 1781) edelle, eikä sakkojen antaminen ollut uuden lain hengen mukais-ta. Mutta vaikka vuoden 1781 kuninkaallinen julistus olisikin voimassa, sillä ei Blomin mielestä ollut enää käytännön merkitystä ”yleisestä oikeus- ja uskontotietoisuudesta” johtuen. Kun Suomessa jo toimi useita ei-luterilaisia kirkkokuntia ja hiljattain oli pidetty luterilaisuutta kohtaan hyvin kriittisiä luentoja, Blom pohti miksi juuri hänen yksityistä toimintaansa syrjittiin tällä tavoin.⁵⁸

Eduard Hisinger ja kanneviskaali Alfred Forsström eivät vakuuttuneet Blomin vastineesta,⁵⁹ eikä senaattikaan näytä niin tehneen, koska se vahvisti Turun hovioikeuden tuomion lokakuussa 1885. Lokakuun 1883 kuulemisten ja kesäkuun 1884 tuomion tavoin senaatin päätös herätti kiinnostusta lehdistössä. Hufvudstadsbladetin 18.11.1885 julkaisema alkuperäinen juttu kopioitiin lukuisiin lehtiin ympäri maata. Huomattavaa oli, että nyt myös suomenkieliset sanomalehdet nostivat uutisen esiin palstoillaan. Aikaisemman julkisuuden tavoin uutinen oli faktoihin pitäytyvä eikä sisältänyt mormonismia haukkumista. Yleisestä kiinnostuksesta kielii myös Ekenäs Notisbladnin toteamus, jonka mukaan juttu aikanaan ”herätti aika suurta huomiota”.⁶⁰

Johan Blomin vaikeudet eivät poistaneet joidenkin Pohjan asukkaiden osoittamaa kiinnostusta mormonismia kohtaan. Päinvastoin, Ekille Blom kirjoitti kuinka ”jotkut ystävästämme sanovat, että mitä suurempia vainot ovat, sitä enemmän heidän uskonsa evankeliumiin vahvistuu”. Vastustus lisäsi mielenkiintoa, ja itse asiassa suurin osa Pohjan mormonierätykseen liittyvistä kasteista tapahtui Blomin kesällä 1884 saaman tuomion jälkeen. Ensimmäiset kolme toimitettiin marras-joulukuussa 1884, kun ruot-

salainen lähetyssaarnaaja Alexander Hedberg vieraili alueella. Eduard Hisinger oli kuullut tämän tulosta, mistä oli seurannut ”hirmuinen häly” jonka johdosta Blom ei voinut majoittaa Hedbergiä. Hedberg oli pahoillaan Blomin puolesta ja piti tätä hyvänä miehenä, joka oli tehnyt paljon mormonisanoman leviämisen eteen, mutta ”suomalaiset eivät tunne armoa mormoneja rangaistessaan. He eivät mielellään anna elinkautistuomioita, kuten veli Blom saa karvaasti kokea”. Hedbergin vertaus osoittaa, kuinka vakavana jotkut mormonit pitivät Blomin saamaa tuomiota; uskossa pysyminen osoitti siten suurta päättäväisyyttä.

Vaikeuksista huolimatta Hedberg oli huomannut Pohjan alueen mahdollisuudet. ”Viivyin seudulla salaa parin päivän ajan ja kastoin 2 ihmistä ja aion kastaa useita, jotka uskovat; he ovat pyytäneet kastetta”.⁶¹ Yksi näistä kastetuista oli Blomin työtoveri Karl Lindlöf, ja samana päivänä kastettiin tämän lanko Karl Grönström. Joulukuussa kastettiin Karlin vaimo, Maria Godin tytär Maria Lindlöf.⁶² Muista Hedbergin mainitsemista ihmisistä ei ole varmaa tietoa. Nämä kolme kastetta ovat kuitenkin merkittäviä, koska ne laajensivat mormonismia vaikutusta Karl Lindlöfin sosiaalisessa verkostossa.

Koska senaatti oli viimeinen valitusinstanssi, Johan Blomin oli alistuttava saamaansa tuomioon. Skandinavian lähetysjohtaja Anthon Lund piti vankeutta ”melkein kuolemantuomiona”,⁶³ mutta tapahtumasarja ei näytä vähentäneen Pohjan mormonien intoa. Esimerkiksi Billnäsin ruukilla tammi-

57. Lars Olson Niels Wilhelmsonille 2.1.1880, ks. 'Korrespondens', *Nordstjernan* 4, 27.

58. Johan Blomin valitus 28.8.1884. AD 380/1884, SOO, KA.

59. Eduard Hisingerin ja Alfred Forsströmin keisarille osoitetut päiväämättömät lausunnot. AD 380/1884, SOO, KA.

60. Alkuperäinen uutinen on 'Mormonmälet afgjort', *Hufvudstadsbladet* 18.11.1885, 1. Kopioita ainakin seuraavasti: *Folkvännen* 18.11., *Finland, Helsingfors Dagblad, Nya Pressen, Uusi Suometar ja Åbo Underrättelser* 19.11., *Ekenäs Notisblad* ja *Sanomia Turusta* 20.11., *Aura, Tampere* ja *Turun Lehti* 21.11., *Kokkolan Lehti* ja *Suupohjan Työmies* 24.11., *Tapio* ja *Waasan Lehti* 25.11. ja *Oulun Lehti* 28.11.1885.

61. Alexander Hedberg Anthon Lundille 22.11.1884, ks. 'Korrespondens', *Nordstjernan* 8, 376–377.

62. Finland Branch Record 1876–1897, CHLA.

kuussa 1886 pidetyssä kokouksessa ”kolme paikalla olevaa veljeä astui esiin ja todisti evankeliumin jumalallisesta alkuperästä ja sanoi haluavansa sekä elää että kuolla sen puolesta”. Ruotsalainen lähetyssaarnaaja Carl Selin oli paikalla, ja Blom lausui loppurukouksen. Kokouksessa vihittiin myös kaksi miestä alempaan mormonipappeuteen: Karl Lindlöf opettajan virkaan ja August Nordin papin virkaan.⁶⁴ Tarkoituksena oli luultavasti vahvistaa yhteisön paikallisia jäseniä silloisten ja tulevien ongelmien vuoksi ja varalle.

Rangaistuksensa Johan Blom kärsi Helsingin kruununvankilassa 30.1.1886 alkaen. Blomin vaiheista vankilassa ei ole tietoa, mutta hänet vapautettiin 27.2. ja hän matkasi luultavasti välittömästi Pohjaan.⁶⁵ Vankeustuomio jätti luultavasti jälkensä Blomin fyysiseen kuntoon, ja Skandinavian lähetysjohtaja kehotti maaliskuussa Tukholman konferenssin johtajaa antamaan Blomille tarvittavaa apua.⁶⁶ Blomin poissaoloaikana Pohjan mormoniyhteisö oli edelleen kasvanut kolmella käännyännäisellä. Näitä olivat Carl Selinin 17.2. kastamat Wilhelmina Lindroth (Alexandran äiti), Ida God (Maria Godin tytär ja Maria Lindlöfin sisar) ja Amanda Wikström. Ida Grönströmin (Wendla Lindlöfin tytär ja Karl Grönströmin vaimo) Selin kastoi Kemiössä 21.2.

Johan Blom lähti perheineen Utahiin kesällä 1886, siis pian vankilasta päästyään. Hänet oli lähetetty Suomeen lähetystyötä tukemaan, ja luultavasti hän piti tehtävää suoritettuna. Pohjaan oli syntynyt mormonierätys, ja hänen kotinsa oli toiminut yhtenä matkustavien maallikkolähetyssaarnajien kiintopisteistä Suomessa. Lukumääräisesti

63. Anthon Lund Carl Ekille 1.8.1884, Scandinavian Mission Letterpress Copybooks (SMLC), osa 6, CHLA. Ks. myös Anthon Lund John Henry Smithille 12.12.1884 samassa lähteessä.

64. Kokouspöytäkirja 24.1.1886, Finland Branch Record 1876–1897, 24, CHLA. Tällä hetkellä ei ole tiedossa, missä Nordin kastettiin tai missä hän asui.

65. Helsingin kruununvankilan vankiluettelot 1886, Turun hovioikeuden arkisto, TMA.

66. Nils Flygare James Yorgasonille 8. tai 9.3.1886, SMLC, osa 8, CHLA. Blom lahjoitti kymmenyksinä yli 60 markkaa, jotka palautettiin hänelle mahdollisesti tuen osoittamiseksi; ks. Finland Branch Record 1876–1897, CHLA.

ajatellen tehtävä oli onnistunut, mutta toisaalta Blom oli saanut kärsiä henkilökohdaisesti, koska mormonitoiminta ja kasvava yhteisö henkilöityi häneen. Nyt tuo yhteisö jäi ilman keskushahmoaan.

Yhteisö ilman keskushahmoa

Mormonilähetyssaarnaajat jatkoivat Pohjan pitäjässä vierailemista Blomin perheen lähdettyä. Ensimmäinen vierailu tapahtui ruotsalaisen Fredrik Sandbergin kastaessa Amanda Wikströmin miehen Karlin kesäkuun lopussa 1886. Viimeinen Pohjan kasteista toimitettiin vuonna 1889, kun suomalaissyntyinen lähetyssaarnaaja John Berg kastoi Wendla Lindlöfin psyykkisesti ongelmaisen tyttären Evan. Kasteiden lisäksi muutkin dokumentit osoittavat, ettei Blomien lähtö merkinnyt mormonierätykselle välitöntä loppua. Loppuvuodesta 1886 Karl ja Maria Lindlöf joutuivat vaikeuksiin kieltäytyessään kastattamasta lastaan luterilaiseksi; lapsi oli jo siunattu mormonimenoin. Lindlöfit olivat ilmoittaneet kirkkoherra Alfred Sadeniukselle vauvansa syntymästä. Sadenius oli kehottanut heitä kastattamaan vauvansa ja uusi myöhemmin kehotuksensa kahden seurakuntalaisen todistaessa. Kun tämä ei ollut auttanut, Karl Lindlöf kutsuttiin Pohjan kirkkoneuvoston eteen marraskuussa 1886. Siellä Karl edelleen kieltäytyi kastattamasta lastaan, todeten kuuluvansa mormoneihin ja ettei siten uskonut lapsikasteeseen. Neuvosto katsoi nyt tarpeelliseksi aloittaa vuoden 1869 kirkkolain määrittelemän kirkkokurimenettelyn.⁶⁷ Mormonit olivat muun lainsäädännön vuoksi edelleen luterilaisen kirkkokurin ulottuvilla, vaikka se heille itselleen ehkä olikin menettänyt merkityksensä.

Kirkkolain 101. pykälän mukaan seurakunnan kirkkoherran tuli ensin varoittaa ”julkiseen syntiin tai pahuuteen” syyllistyvää seurakuntalaista, sitten varoittaa tätä kahden tai kolmen seurakuntalaisen tomiassa todistajina, ja mikäli sekään ei tuotaisi tulosta, itse kirkkoneuvoston tulisi antaa varoitus. Seuraavana askeleena neuvos-

67. Alfred Sadenius Turun tuomiokapitulille 3.3.1886. E VI:158, TTA, TMA.

to saattoi poistaa seurakuntalaisen oikeuden toimia kummina tai seurakunnan luottamushenkilönä, ja viimein tuomiokapituli saattoi evätä tämän pääsyn ehtoolliselle. Lisäksi 102. pykälän mukaan lapsensa kastattamisesta kieltäytyviin vanhempiin tuli soveltaa kirkkokuria 101. pykälän mukaisesti.⁶⁸ Karl Lindlöfin tapauksessa näyttää siltä, että kolme ensimmäistä askelta oli otettu.

Tammikuun lopussa 1887 Sadenius ilmoitti Turun hiippakunnan tuomiokapitulille, että Maria Lindlöf ”pitää kiinni mormoninäkemyksestään” yhtä vahvasti kuin miehensä, ja siten hänetkin tuli asettaa kirkkokurin kohteeksi. Hän oli kuitenkin sairas, eikä tiedetty milloin asiassa voitaisiin edetä.⁶⁹ Syyskuussa Sadenius totesi, että kaksi ensimmäistä kirkkokurin askelta oli otettu ”mormoniharhaoppeihin” uskovan Marian tapauksessa, mutta tämä oli kuollut kesäkuun lopussa ”antamatta vakuuttaa itseään harhakäsityksistään”.⁷⁰ Karl Lindlöfin myöhemmästä kohtalosta kirkkokuriasiasiassa ei ole varmuutta. Hän muutti vuonna 1889 Inkooseen ja avioitui sitten edesmenneen vaimonsa sisaren kanssa, jonka kanssa hän sai lisää lapsia. Karl kuoli vuonna 1897, ja vieraileva mormonilähetyssaarnaaja kirjoitti jäsenkirjaan, ettei hän ollut ”täydessä kirkon yhteydessä”. Tämä tarkoittaa, että Karl oli joko luopunut uskostaan tai syyllistynyt muihin mormonien vakavina pitämiin rikkeisiin.⁷¹

Muihin alueella toimineisiin uskonnollisiin liikkeisiin verrattuna mormonit eivät näytä olleen kovin keskeisellä sijalla 1880-luvun alun julkisuuden jälkeen. Esimerkiksi vuonna 1885 rovasti Ernst Strandberg totesi kontrahtikokouksessa alueella olevan lestadiolaisia ja metodistien valin-

neen Pohjan ja joitakin muita lähistön seurakuntia ”koekentäksi toiminnalleen”, mutta ei puhunut mormoneista.⁷² Tehdessään rovastintarkastuksen Pohjassa vuonna 1891 Strandberg puhui lahkolaisuudesta yleisesti negatiiviseen sävyyn, todeten että ”monenlaisten yhteisöjen lahkolaiset ovat asettuneet eivät vain lähimpään kaupunkiin vaan myös maaseudulle seurakunnan alueelle”. Mormoneja ei mainittu erityisesti, eivätkä he näytä olleen suuri ongelma luterilaisen papiston näkökulmasta.⁷³ Tiedossa ei ole, pitivätkö mormonit ilman Johan Blomia omia kokouksiaan; he eivät kuitenkaan olleet kovin aktiivisia uskonsa levittämises- sä. Tammikuussa 1887 kirkkoherra Alfred Sadenius totesi, että ”mormonilahko koostuu täällä tietävästi kuudesta henkilöstä, eikä tiedossa ole että he olisivat pyrkineet ylipuhumaan ketään harhaisiin oppeihin- sa”.⁷⁴ Jäljellä olivat mitä luultavimmin Wendla, Karl ja Maria Lindlöf, Wilhelmina Lindroth sekä Amanda ja (miehensä) Karl Wikström.

Vuonna 1889 Pohjan mormonien iät vaihtelivat 36:sta (Eva Lindlöf) 66:een (Wendla Lindlöf) vieden keskiarvonkin melko korkealle. Lasten puuttuminen joukosta on huomattava piirre. Esimerkiksi Karl ja Amanda Wikströmillä oli tullessaan kaste- tuiksi vuonna 1886 neljä lasta, joista kolme oli yli 8-vuotiaita ja jotka olisi siten mormoniopin mukaan voitu kastaa kirkon jäseniksi; ei kuitenkaan ole tiedossa, että näin olisi tehty. Vaikuttaakin siltä, että Pohjan mormoniherätyksen yksi keskeinen ongelma oli uskon siirtäminen seuraavalle sukupolvelle, jopa silloin kun jälkipolvi oli vielä nuorta. Lindlöfin perhe muodostaa tässä suhteessa poikkeuksen, sillä Wendlan lapsista neljä kääntyi mormoneiksi aikuisiällä. Tietävästi kuitenkin vain yksi hänen lapsenlapsistaan otti mormonikasteen 1900-luvun alkuun mennessä, mutta ei Pohjassa.⁷⁵

Syy ei selviä löytämästäni dokumenttiaineistosta. Joka tapauksessa Pohjan mormo-

68. *Suomen Suurirubutinnanmaan Asetus-Kokous wuodelta 1869* (1870), nro 30, 25–26.

69. Alfred Sadenius Turun tuomiokapitulille 24.1.1887. E VI:158, TTA, TMA.

70. Alfred Sadenius Turun tuomiokapitulille 12.9.1887. E VI:158, TTA, TMA. Kirje puhuu Wendla Lindlöfin kuolemasta, mutta edesmenneen henkilön yhdistäminen tyttölapseen tekee selväksi, että kyseessä on Maria Lindlöf. Tämä kuoli 28.6.1887; ks. Pohjan seurakunta, rippikirja 1887–1896, 421.

71. Inkoon seurakunta, rippikirja 1892–1899, 773. Rinne (1986) 11. Finland Branch Record 1876–1897, CHLA.

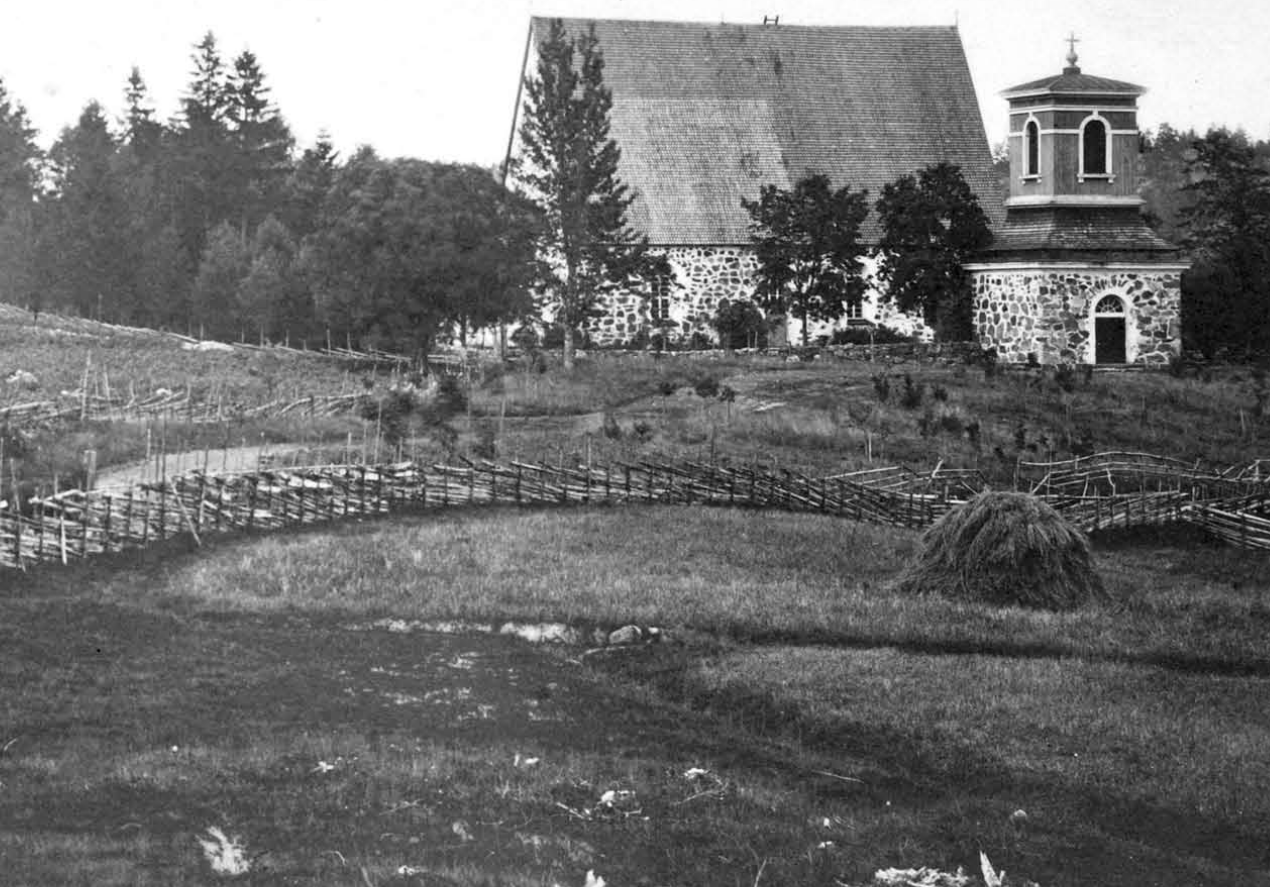
72. Ernst Strandberg 30.3.1885. E VII:22c, TTA, TMA.

73. Ernst Strandberg 27.10.1891. E VI:158, TTA, TMA.

74. Alfred Sadenius Turun tuomiokapitulille 24.1.1887. E VI:158, TMA, TTA.

Pohjan luterilainen seurakunta puuttui mormoniberätykseen sekä papiston että kirkkoneuvoston välityksellä. Valokuva Pohjan keskiaikaisen kirkon tienoosta vuodelta 1872. Museovirasto/C. J. Malmberg.

nismiin ei näytä kuuluneen voimakas ekspansiointo ainakaan silloin, kun alueella ei ollut lähetyssaarnaajia. Lapset eivät siten kasvaneet vakiintuneessa ja aktiivisesti toimivassa yhteisössä, joka olisi mahdollistanut sosiaalistumisen sen maailmankatso- mukseen. On myös mahdollista, etteivät vanhemmat halunneet vaarantaa lastensa asemaa antamalla heidän kastattaa itsensä laittomaan yhteisöön; siten voi olla, ettei edes kodeissa ollut tarjolla ensisijaista sosiaalistumista mormonismiin. Karl Lindlöfin tytär kuitenkin muisteli myöhemmin, että hänen kotonaan luettiin Mormonin kirjaa, mikä osoittaa uskonnon olleen ainakin jos- sakin määrin osa perheiden yksityiselämää. Koska Karl kuoli tämän tyttären ollessa vau- va ja hänen uusi vaimonsa tyttären ollessa kahden vuoden ikäinen, on mahdollista että tämä koti viittaa isovanhempien kotiin.⁷⁶

Pohjassa ei enää tapahtunut mormoni- käännyksiä vuoden 1889 jälkeen. Johan Blomin yhteys Lindlöfien sosiaaliseen ver- kostoon tuotti kuitenkin lisää tulosta muual- la. Blomia vankilaan saattanut Johan Lindlöf oli kirjoittanut Blomille Utahiin vuonna 1894 kertoen haluavansa tavata lähetyssaar- naajia ja että oli alkanut uskoa mormoniop- peihin. Lindlöf asui Pietarissa vaimonsa Alman kanssa toimien siellä kultaseppänä. Skandinavian lähetysjohtaja Peter Sundwall sai tiedon ja aloitti kirjeenvaihdon Lindlöfin kanssa, kysellen lisää Venäjän tilanteesta ja toivoen että lähetyssaarnaaja voisi vierailla perheen luona, jotta ”voisitte tällä tavalla täyttää toiveenne Jeesuksen Kristuksen kir- kon jäseneksi tulemisesta”.⁷⁷ Näin tapahtui ruotsalaisen mormonijohtaja August Hög-

lundin matkustaessa Ruotsista Pietariin ke- säkuussa 1895. Sekä Höglund että Sundwall olivat innoissaan ja toivoivat, että Lindlöf voisi edelleen levittää mormonismia pieta- rilaisten tuttaviensa joukossa. Ainakin yksi Lindlöfien naapureista kastettiin siellä kak- si vuotta myöhemmin.⁷⁸

Höglund vieraili paluumatkallaan Pohjas- sa, jossa ei ollut käynyt lähetyssaarnaajaa kuuteen vuoteen. Neljän päivän aikana Höglund tapasi paikalliset mormonit ja nautti sakramentin näiden kanssa. Hän toi terveisiä Johanin vanhemmille, tapasi Uta- hiin muuttaneen Alexandra Lindrothin äidin Wilhelminan ja piti kokouksen Karl ja Amanda Wikströmin kotona. Pohjan mor- moneille tämä näyttää olleen hengellinen kohokohta. Höglund kirjoitti, että ”vahvis- timme ja rohkaisimme toisiamme parhaalla tavalla ja veljet ja sisaret olivat hyvin iloisia ja tyytyväisiä”. Hän sai myös tietää, että Jo- han Blom ”muistetaan vielä ja suomalaiset puhuvat hänestä hyvää”.⁷⁹ Mielenkiintoista kyllä, Höglund vieraili myös Alma Lindlöfin mormoneihin kuulumattoman äidin luona. Hänen kertomuksensa Almalle valottaa hie- man niitä pelkoja, joita mormoneilla saattoi olla ihmisten suhtautumisesta heidän us- koonsa. Alman äiti ”tarjosi kahvia ja pullaa. Jos hän olisi tiennyt, että olin eksyttänyt hänen tyttärtään niin paljon kuin olin, ei ku- kaan tiedä kuinka minut olisi otettu vas- taan”, Höglund kirjoitti tapaamisesta, eikä selittänyt äidille tarkemmin Pietarissa käyn- tinsä syytä.⁸⁰

Lähetyssaarnaajat Erick Gillén ja Alonzo Irvine vierailivat Pohjassa kesäkuussa 1896

75. Tämä lapsenlapsi oli Oskar Lindlöf; ks. Tukholman seurakunnan jäsenluettelo 1863–1903, FHL. Toinen lastenlapsi (Karlın tytär Dagmar, s. 1896 Inkoossa) kas- tettiin 1946 laajemman mormonilähetytyön alettua; ks. Rinne (1986) 11 ja Suomen lähetyskentän jäsen- luettelo vuoteen 1952, 452, FHL.

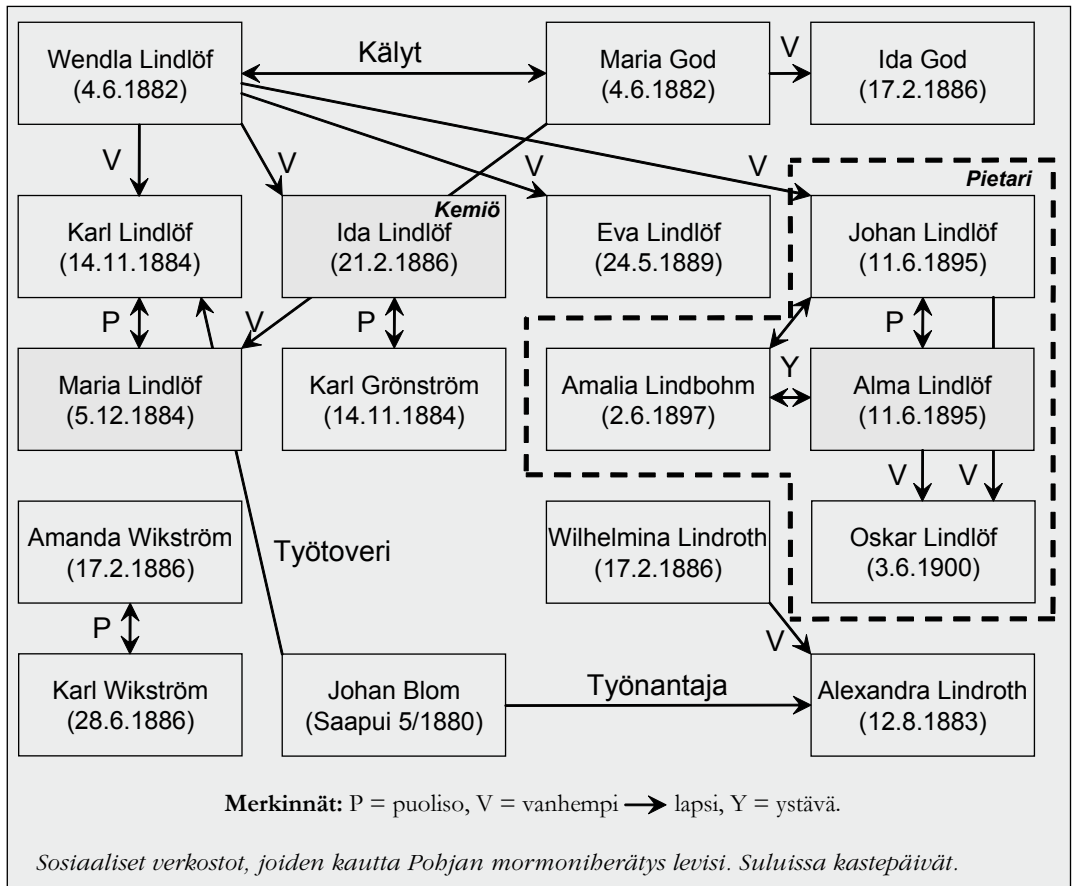
76. Ensi- ja toissijaisesta sosiaalistumisesta ks. Peter L. Berger & Thomas Luckmann (1987) *The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge*, Harmondsworth: Pelican Books, 150–174. Tyttären liittyen ks. Rinne (1986) 24. Ks. myös Inkoon seurakunta, rippikirja 1892–1899, 773 sekä luettelo kuolleista ja haudatuista 1899–1958, 1.

77. Peter Sundwall Johan Lindlöfille 30.10.1894, SMLC, osa 14, CHLA.

78. Peter Sundwall Anthon Lundille 17.6.1895, SMLC, osa 14, CHLA. S. Norman Leen omaelämäkerta, 40, MSS 4034, L. Tom Pery Special Collections, Harold B. Lee Library, Brigham Young University, Provo, USA. Lindlöfeistä Pietarissa on tietoa esimerkiksi Kahlile Mehrin artikkeleissa 'Johan and Alma Lindlof: Early Saints in Russia', *Ensign* 11, 7:23–24, 'The 1903 Dedi- cation of Russia for Missionary Work', *Journal of Mor- mon History* 13, 116 ja Kahlile Mehr (2002) *Mormon Missionaries Enter Eastern Europe*, Provo and Salt Lake City: Brigham Young University Press and Deseret Book, 22–23.

79. Peter Sundwall Anthon Lundille 25.7.1895, SMLC, osa 11, CHLA.

80. August Höglund Johan ja Alma Lindlöfille 8.7.1895. Finland Branch Record 1876–1897, fd. 3, CHLA.

Suomeen ja Pietariin ulottuneen matkansa aikana. He kirjoittivat löytäneensä Pohjasta mormoneja, jotka olivat uskollisia, vaikka "he ovat alttiit monille koettelemuksille ja – lähetysaarnaajat vierailevat harvoin" heidän luonaan. Pieni yhteisö osoitti kuitenkin lähetysaarnaajille "rakkautta ja hyväsydämyyttä" niin kuin mormonit muualakin tekivät.⁸¹ Pohjassa vieraili lähetysaarnaajia ainakin vielä kesäkuussa 1897, kun Carl Ahlquist ja Norman Lee kävivät Höglundin, Gillénin ja Irvinen tavoin siellä laajemman matkan aikana. He nauttivat jäsenten kanssa sakramentin ja vihkivät Karl Wikströmin papputeen, jotta "he voivat nyt halutessaan nauttia sakramentin". Tarkoituksena näyttää siten olleen mormoniyhteisön vahvistaminen niin, että se voisi toimia itsenäisesti ja pitää omia kokouksiaan. Wikström oli ilmeisesti halvaantunut, eikä siten ole tietoa siitä kuinka hyvin hän pys-

tyi johtamaan toimintaa.⁸² Laajentumista ei kuitenkaan enää tapahtunut, ja mormonierätyks nähtävästi kuoli viimeisen jäsenen mukana (vuonna 1929 kuollut Amanda Wikström).⁸³ Pietarissa koettujen vaikeuksien jälkeen Johan Lindlöf muutti vaimonsa kanssa Suomeen vuonna 1927, mutta asetui Helsinkiin eikä Pohjaan.⁸⁴

81. Alonzo Irvinen päiväämätön kirje, ks. 'Korrespondens', *Nordstjärnan* 20, 298.

82. Kokouspöytäkirja 12.6.1897, Finland Branch Record 1876–1897, 34, CHLA. Wikströmin halvaus mainitaan Pohjan seurakunnan rippikirjassa 1887–1896, 115.

83. Brödtorpissa oli samoihin aikoihin myös metodistierätystä, mutta sekin hiipui ruotsalaisen keskushahmon lähdettyä; ks. Leif-Göte Björklund (2005) *Rikssvenska metodistpredikanter betyelse för metodistkyrkans framväxt och utveckling i Finland 1880–1923*, Åbo: Åbo Akademi University Press, 220–221.

84. Johan Lindlöf [sic] E. Blomqvistille 13.2.1940, ks. Pohjan ruotsalainen seurakunta, rippikirja 1951–1971 VII, 2447, Pohjan ruotsalaisen seurakunnan arkisto.

Menestyskäs vai epäonnistunut herätys?

Herätyksen analyysi on tuonut esiin kolme keskeistä seikkaa. Ensiksi, mormonismien yhteisö Pohjan sosiaalisen ympäristön kanssa ei ollut kitkatonta. Pohja on kiintoisaa tapaustutkimus, joka tuo esiin vuoden 1869 liberaalimman kirkkolain ja 1800-luvun muun sekulaarin uskontolainsäädännön ristiriidan. Luterilaisesta kirkosta eroaminen oli mahdollista teoriassa, mutta samalla poiskäännättäjä altisti itsensä lain kouralle; kiinnostavaa kyllä, käännyttäjiä ei tässä tapauksessa tuomittu. ”Mormonijuttua” voidaankin pitää osittain oikeusjuttuna lain mukaan rikollista ei-luterilaisuutta vastaan, ei vain nimenomaan mormoneja vastaan kohdistuneena toimenpiteenä.

Toiseksi, kuten usein uusien uskonnollisten liikkeiden tapauksessa, ennen liikkeen saapumista syntyneet sosiaaliset verkostot olivat tärkeitä sen leviämislle. Yleisesti Pohjan mormonien sosiaalinen verkosto on näytetty oheisessa kaaviokuvassa. Kaikki Johan Blomin tunteneet ihmiset eivät luonnollisestikaan kääntyneet, mutta Blomin kontakti Karl Lindlöfin ja Alexandra Lindrothin verkostoihin oli erityisen tär-

keä. Oleellista on, että Blom ei tuntenut näitä kahta henkilöä ensisijaisesti uskonnollisena saarnaajana vaan työtoverina tai työnantajana. Tärkeimmät suhteet muiden henkilöiden välillä olivat vanhemmuus- tai avioliittosuhteita. Mormonismien tulo Pohjaan tuotti liikkelle käännyttäjiä myös Pietarissa.

Kolmanneksi, Pohjan mormoniyhteisö ei pystynyt kasvamaan ilman kontaktia läheisyyssaarnaajiin tai ilman mormonismien hyvin tuntevaa keskushahmoansa Johan Blomia tämän lähdettyä pois kesällä 1886. Uskon siirtäminen seuraaville sukupolville oli ongelma ja mormonierätys kuihtui lopulta pois. Jossakin määrin se voidaan siten nähdä epäonnistumisena, koska herätys ei jatkunut eikä jäsenillä ollut kiinteää yhteyttä mormonikirkkoon laajemmin. Mormonien uskonnollisesta näkökulmasta se oli kuitenkin myös menestys. Kasteiden lisäksi Alexandra Lindroth lähti Utahiin kirkon keskuspaikkaan. Johan ja Alma Lindlöfin kääntyminen taas merkitsi nuorelle kirkolle läsnäoloa ja tukikohtaa Pietarissa, kauempana Venäjällä kuin koskaan aikaisemmin. ■